

УДК 343.14:343.326

Цюприк Ігор Володимирович –
кандидат юридичних наук,
здобувач Національної академії
внутрішніх справ

СПОСІБ ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ПІДЛЯГАЄ ДОКАЗУВАННЮ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Досліджено об'єктивну сторону злочину, відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 258–5 Кримінального кодексу України (Фінансування тероризму). З'ясовано, що фінансування тероризму може вчинятись у формі надання та збирання активів, а також проведення операцій із фінансовими активами. Здійснено аналіз усіх форм фінансування тероризму, завдяки чому виокремлено способи їх учинення, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні.

Ключові слова: фінансування тероризму; тероризм; кримінальне провадження; доказування; способи фінансування тероризму.

Верховна Рада України 18 травня 2010 р. прийняла Закон України «Про внесення змін до Закону «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму», відповідно до якого Кримінальний кодекс (КК) України було доповнено ст. 258–5 (Фінансування тероризму) [1]. Це було зумовлено необхідністю введення до національного законодавства міжнародних стандартів боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванням тероризму, з метою реалізації положень Сорока рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (FATF), затверджених на Берлінському засіданні Групи в червні 2003 р., Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт і

конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму, а також Директиви Європейського Парламенту й Ради 2005/60/ЄС щодо запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму. Події, які останнім часом відбуваються в Україні (прояви сепаратизму й тероризму в Донецькій та Луганській областях, анексія АР Крим) засвідчують, що питання фінансування тероризму набуває актуальності для нашої держави. Унаслідок цього Верховна Рада України прийняла 14 жовтня 2014 р. новий Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [2, с. 1].

Теоретичною основою та науковим підґрунтям для здійснення аналізу способів фінансування тероризму як обставини, що підлягає доказуванню в кримінальному провадженні, стали праці науковців: В. І. Василичука, В. О. Глушкова, О. Д. Комарова, Д. О. Косінова, О. Є. Користіна, В. В. Крутова, Д. Й. Никифорчука, Л. В. Новікової, А. В. Савченка, М. П. Стрельбицького, О. М. Стрільціва, В. В. Чернея, С. С. Чернявського та ін.

Метою статті є встановлення способів фінансування тероризму як обов'язкової умови доказування в кримінальному провадженні.

Ознайомлення з матеріалами судової практики дає підстави констатувати наявність неабияких труднощів, які виникають під час кваліфікації діянь, що мають ознаки фінансування тероризму. Серед проблем, котрі потребують наукового та практичного розв'язання, першочергове значення має дослідження особливостей доказування в провадженнях цієї категорії.

Насамперед у правозастосовній діяльності постає питання щодо визначення терміна «фінансування тероризму». Разом із тим аналіз чинного законодавства засвідчує його неузгодженість. Так, у ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» зазначено, що

фінансування тероризму – це надання чи збір будь-яких активів з усвідомленням того, що їх буде використано повністю або частково для: будь-яких цілей окремим терористом, терористичною групою або організацією; організації, підготовки й учинення окремим терористом, терористичною групою або організацією визначеного КК України терористичного акту; втягнення в учинення терористичного акту, публічних закликів до вчинення терористичного акту; створення терористичної групи чи організації; сприяння вчиненню терористичного акту; провадження будь-якої іншої терористичної діяльності, а також спроби вчинення таких дій [2, с. 1].

Статтею 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» передбачено, що фінансування тероризму – це надання чи збір будь-яких активів з усвідомленням того, що їх буде використано повністю або частково для організації, підготовки і вчинення окремим терористом або терористичною організацією визначеного КК України терористичного акту, утягнення в учинення терористичного акту, публічних закликів до вчинення терористичного акту, створення терористичної групи чи терористичної організації, сприяння вчиненню терористичного акту, будь-якої іншої терористичної діяльності, а також спроба здійснення таких дій [3, с. 1]. Частина 1 ст. 258–5 КК України визначає поняття «фінансування тероризму» як дії, учинені з метою фінансового або матеріального забезпечення окремого терориста чи терористичної організації, підготовки або вчинення терористичного акту, публічних закликів до вчинення терористичного акту, сприяння вчиненню терористичного акту, створення терористичної групи (організації) [4].

Звісно, таке неузгодження ускладнює встановлення способу фінансування тероризму, який індивідуалізує та конкретизує діяння. Це негативно впливає на процес вирішення завдань доказування в кримінальному провадженні вказаної категорії, адже без визначення способу в повному обсязі неможливо стверджувати про достовірно встановлений факт фінансування тероризму.

Порівнюючи зазначені нормативні акти, у яких наявне визначення поняття «фінансування тероризму», погоджуємось із

думкою В. В. Драного стосовно того, що об'єктивна сторона злочину, відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 258–5 КК України, може вчинятись у формі надання та збирання активів, провадження операцій із фінансовими активами [5, с. 11]. Відповідно, кожна форма фінансування тероризму відображається через способи. Визначимо окремі з них.

Надання активів як одна з форм фінансування тероризму – це активні дії суб'єкта щодо передачі іншій особі або організованій групі, незаконному збройному формуванню в розпорядження та/або користування коштів, призначених для фінансування терористів, терористичної організації, підготовки або вчинення хоча б одного зі злочинів, перелічених у диспозиції ст. 258–5 КК України. Наданням коштів вважається процес, коли особа володіє ними та вручає комусь, усвідомлюючи, що вони будуть повністю або частково використані для вчинення тероризму [5, с. 11].

На нашу думку, визначальним фактором для обрання схеми надання активів є легальність джерела походження коштів.

За умови легального походження коштів обрана схема фінансування найчастіше характеризується використанням простих, повсякденних, швидких і зручних способів переказу та фінансових інструментів. Зазвичай такі фінансові операції не відрізняються від більшості аналогічних, що проводять фінансові посередники. За умов незначних сум переказів зловмисники можуть навіть уникнути процедури ідентифікації.

Переміщення коштів через традиційні фінансові установи часто межує з їх легалізацією. Уникнути фінансового моніторингу з боку цих установ суб'єкти фінансування тероризму можуть за допомогою:

а) підставних осіб, використання в крадених або фальшивих документів, що посвідчують особу. Підставні особи – це особи, за допомогою яких прямо або опосередковано здійснюються фінансові операції з метою забезпечення «розриву ланцюга» в схемах відмивання злочинних доходів. Таких осіб можуть використовувати для відкриття банківських рахунків, переказу грошей тощо;

б) зміни транскрипції (написання) прізвища, ім'я та по батькові;

в) смерфінгу, відмивання доходів шляхом уникнення «документального сліду». Смерфи – це люди, які здійснюють міжнародні фінансові операції або купують банківські чеки, перевідні векселі, здійснюють грошові перекази та інші обігові кредитно-грошові документи на суму трохи нижчу за величину, визначену законом як граничну, для уникнення заповнення «Звітів про операції з готівкою»;

г) використання офшорних зон.

Якщо кошти мають нелегальне походження, то схеми фінансування тероризму ускладнюються елементами, що нівелюють ризик викриття зв'язку між коштами та джерелом їхнього походження. У таких схемах зловмисники вдаються до методів розміщення злочинних доходів та їх розшарування. Це досягається шляхом зміни форми активу, використання різних фінансових інструментів, підставних осіб тощо. Такі схеми мають певні аналогії зі схемами легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, але реалізуються без останньої фази (інтеграції коштів у фінансову систему) і з подальшим переказом коштів кінцевому одержувачу. У такому разі схеми фінансування тероризму найвірогідніше будуть викриті суб'єктами фінансового моніторингу [6].

Також варто розглянути діяльність кеш-кур'єрів. З одного боку, їх залучають задля забезпечення прямої фінансової підтримки й уникнення процедур фінансового моніторингу у фінансовій системі, а з іншого – Рекомендація 32 FATF чітко вказує на необхідність застосування контрзаходів системою протидії легалізації злочинних доходів та фінансування тероризму. Ідеться про транскордонне переміщення валюти й коштовностей через організовані пункти пропуску на державному кордоні. В умовах, коли Україна внаслідок військових дій не має можливості контролювати частину державного кордону, контрзаходи проти вищезазначених переміщень на тих територіях неможливі.

Кеш-кур'єрів використовують між територіями областей України, котрі потерпають від дій терористичних організацій.

Збирання активів як форма фінансування тероризму – дії суб'єкта щодо підшукування, отримання, накопичення чи заощадження коштів, призначених для фінансового або матеріального забезпечення терористичної діяльності, терористичної групи або окремого терориста. Збирання активів може здійснюватися шляхом створення некомерційних організацій.

Основним способом незаконного використання некомерційних організацій було переведення коштів терористам через неприбуткові організації. Варто зазначити, що неприбуткові організації мають певні недоліки, якими зловмисники намагаються скористатися [5, с. 12].

До особливостей неприбуткових організацій, що можуть бути привабливими для використання в злочинних схемах, належить можливість накопичувати кошти через членські внески, пожертвування і так звану неприбуткову діяльність, а готівку витратити на реалізацію проектів для придбання необхідного обладнання.

У цій сфері досить складно відслідкувати й перешкодити значним махінаціям. Це спричинено природою таких організацій (особливо статутних функцій) та лояльною системою державного регулювання й нагляду за ними в різних країнах. Набувши статусу благодійних і звільнившись від оподаткування, вони можуть використовуватися терористами для територіального переміщення коштів через філії та матеріально-технічної підтримки.

Банківські установи відзначають використання у фінансуванні тероризму благодійних, громадських організацій та інших некомерційних структур.

З метою залучення коштів у вигляді благодійної допомоги створюються інформаційні Інтернет-ресурси, де публікуються реквізити, за якими можливе внесення таких коштів.

Для запобігання використанню неприбуткових організацій у незаконних цілях передусім необхідні: контроль грошових переказів; чіткі вимоги до реєстрації благодійних та інших некомерційних організацій (особливо іноземних, або коли засновник не є резидентом) і державний контроль за їхньою діяльністю.

Провадження операцій із фінансовими активами – надання фінансових послуг як один зі способів фінансування тероризму полягає в наданні банківських або страхових послуг, послуг на ринку цінних паперів, послуг, що надаються фінансовою організацією та пов'язані із залученням і розміщенням грошових коштів юридичних та фізичних осіб [5, с. 12].

Ураховуючи, що джерелом фінансування тероризму можуть бути легальні кошти, банківські перекази для зловмисників є зручним інструментом переказу коштів.

Фінансовими посередниками та правоохоронними органами визначено, що в схемах, які можуть бути пов'язані з фінансуванням тероризму, найчастіше фігурують такі фінансові операції: перекази з рахунку на рахунок, міжнародні перекази, внесення і зняття готівки.

З метою маскування фінансування тероризму зловмисники вдаються до комбінацій фінансових операцій. Найбільш поширеними серед них є надходження на рахунок коштів у якості фінансової допомоги чи благодійної допомоги з подальшим зняттям готівки та прерахування на рахунок іншого банку.

Окрім того, не завжди в межах однієї фінансової установи можливо встановити суть фінансової операції та подальше використання активів. У разі зняття готівки відсутня можливість перевірки цільового призначення коштів. Варто зазначити, що зазвичай у жодній клієнтській операції немає прямого натяку, особливостей чи деталей, які б свідчили про фінансування тероризму.

Однак за результатами узагальнення інформації щодо виявлених фактів фінансування тероризму можна назвати такі критерії виявлення вищезгаданих фінансових операцій:

регіон, у якому найбільш вірогідні прояви тероризму;
одержувач та/або ініціатор переказу грошових коштів є громадянською та/або благодійною організацією;

надходження коштів у невеликих розмірах від різних осіб упродовж короткого проміжку часу на користь однієї особи з призначенням «допомога», «на лікування», «благодійна допомога»;

відсутність підтвердження цільового використання вхідних/вихідних платежів, проведених неодноразово (наприклад, кошти, що надходять з призначенням «на лікування», «благодійна допомога» тощо, використовуються для зняття готівки, тобто відсутні безготівкові перерахування, які б дали змогу підтвердити цільове призначення платежу);

незвична для клієнта фінансова операція за сумою;

нетиповий для клієнта контрагент;

нехарактерне для фінансової операції призначення платежу;

приватний переказ коштів із території Російської Федерації;

платежі, що здійснюються особами, які не повністю знають або без бажання повідомляють деталі платежу (адресу, контактну інформацію тощо);

зарахування коштів на розрахунковий/картковий рахунок або переказ на ім'я фізичної особи, що здійснюється без відкриття рахунку, якщо наявна інформація свідчить, що джерелом такого зарахування/переказу є кошти, котрі були перераховані за допомогою платіжних систем, оператори яких не зареєстровані на території України, зокрема з електронними грошима;

заплутаний характер фінансової операції;

відсутність економічного змісту;

здійснення клієнтом фінансових операцій на значні суми без встановлення прямого контакту із суб'єктом первинного фінансового моніторингу протягом трьох місяців.

Доцільно звернути увагу на банківські перекази з-за кордону. Виявлені суб'єктами первинного фінансового моніторингу та правоохоронними органами випадки засвідчують беззаперечний факт здійснення міжнародних переказів, спрямованих на фінансування терористичної та сепаратистської діяльності в Україні, з території Російської Федерації [6].

Зазначені перекази здійснюються як фізичними, так і юридичними особами, приватними та навіть державними структурами.

Також зафіксовано випадки проведення резидентами Російської Федерації міжнародних переказів на рахунки

неприбуткових організацій, які зареєстровані та діють на території України. Ці кошти, що надходили в якості допомоги, надалі мали бути використані для проведення на території України пропагандистської діяльності з дискредитації діючої влади, провокацій збройних конфліктів між різними верствами населення України, а також розпалювання національної ворожнечі.

Звісно, вищезазначений поділ не є вичерпним, оскільки способи фінансування тероризму можуть відрізнятися залежно від суб'єктів фінансування тероризму, походження коштів джерела фінансування тощо.

Розглянуті положення дають змогу зробити такі висновки. Визначення способу фінансування тероризму є обов'язковою умовою доказування події фінансування тероризму загалом. Обставини, які необхідно встановити під час доказування різновидів способів фінансування тероризму, визначають напрям пошуку відповідних доказів, що зумовлюється об'єктивним зв'язком обставин зі змістом і видами доказів. Це необхідно враховувати під час формування та перевірки доказів для забезпечення максимальної ефективності доказування в кримінальних провадженнях про фінансування тероризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом»: Закон України від 18 трав. 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 29. – Ст. 392.

2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1702-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 50–51. – Ст. 2057.

3. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20 берез. 2003 р. № 638-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 25. – Ст. 180.

4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.

5. Драний В. В. Кримінально-правова характеристика фінансування тероризму : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В. В. Драний. – Київ : Нац. акад. внутр. справ України. – 2013. – 20 с.

6. Актуальні методи, способи та фінансові інструменти фінансування тероризму та сепаратизму [Електронний ресурс] // Державна служба фінансового моніторингу України : [сайт]. – Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=114&lang=uk. – Назва з екрана.
